

voornamelijk geput uit technische rapporten en de handelingen van de Amsterdamse gemeenteraad. Doorgaans bieden deze bronnen taaie lectuur. Dat geldt zeker niet voor de tekst van dit proefschrift. Met een groot inlevingsvermogen en met verstand van technische zaken verhaalt de auteur over de keuze tussen een rioleringsstelsel met waterspoeling of de pneumatische afvoer van fecaliën met behulp van het stelsel van Liernur. Gewapend met een fikse portie kennis uit contemporaine handboeken voor ingenieurs, weet ze dilemma's rond de keuze tussen natuurstenen keien, gebakken klinkers of hout als wegbedekking, helder te maken.

Het is de menselijke noot, de 'petite histoire', welke dit boek echter van de eerste tot de laatste pagina spannend maakt. Froger komt naar voren als een technocraat van het zuiverste water, die een heroïsche strijd voert tegen kortzichtige conservatieve regenten. De historica treedt op vele plaatsen nadrukkelijk uit de coulissen om met welgekozen kwalificaties het dramatisch gehalte van de gebeurtenissen te onderstrepen. Op bladzijde 163 wordt de lezer deelgenoot gemaakt van de ontboezeming dat het rapport van Froger zich laat lezen als een 'half opgelost detectiveverhaal.' Verderop (197) wordt hetzelfde document aangeduid als 'een radeloos makend stuk.' De stadsingenieur Van Niftrik vervult een hoofdrol in het drama van de publieke werken tussen 1864 en 1900. Zijn 'heldendaden' zijn een algemeen plan voor de stadsuitbreiding (uit 1866) en een stapel ambtelijke adviezen over de noodzaak tot ophoging van bouwterreinen in de diep gelegen polders rond Amsterdam. Zijn ambtelijke geschriften worden gekenmerkt door realiteitszin, eenvoud en helderheid. De loyaliteit ten opzichte van zijn politieke superieuren doet voorbeeldig aan. Daarbij moet men bedenken dat Van Niftrik in zijn werk als onderhandelaar namens de gemeente met grondexploitanten en bouwondernemingen, grote financiële verleidingen heeft moeten weerstaan.

Ida Jager bedient zich van een narratieve methode van geschiedschrijving. Feiten en interpretaties worden niet scherp onderscheiden, zo dit ooit mogelijk is. Uit een wetenschapsmethodologisch oogpunt kunnen bij deze aanpak vraagtekens worden geplaatst. Op zijn minst kan de indruk ontstaan dat de auteur alleen die feiten heeft geselecteerd welke passen bij haar werkhypothese. Die hypothese is te vinden op bladzijde 14. Daar deelt de auteur de lezer mede dat haar hoofdpersonen werden gedreven door het streven om het bouwwerk van de stad, welke ernstig in verval was geraakt, weer beter te laten functioneren. Zij vergelijkt haar aanpak op bladzijde 16 met het schrijven van een historische roman. Het belangrijkste verschil schuilt in de geringere mogelijkheden voor de auteur van een geschiedwerk om te bepalen wie de hoofd- en bijrollen spelen. Ze vervolgt haar methodische betoog als volgt: 'De schrijver van een historische roman mag de mensen tot leven wekken door hun woorden naar believen te parafaseren en aan te vullen, soms zelfs feiten naar zijn hand te zetten. In een wetenschappelijke benadering moet de auteur het met de gegeven tekst doen. De enige overeenkomst is dat ook ik me heb bepaald tot een aantal hoofdpersonen om tijdelijk als het ware mee samen te leven, hun alle mogelijke geestelijke ruimte te laten. Ik wilde hun beweegredenen en fascinaties door en door leren kennen, omdat het noodzakelijk is te weten hoe 'ils ont pensé l'univers autour d'eux'.' In die opzet is de auteur wat mij betreft geslaagd.

Arnold van der Valk

P. Breuker, e. a., ed., *De vijfde woansdei. 150 jier PC (1853-2003)* (Franeker: Van Wijnen, 2003, 296 blz., € 29,50, ISBN 90 5194 257 5).

In Franeker, eens de derde van de Friese elf steden, verrees omstreeks het midden van de

vijftiende eeuw het enige echte middeleeuwse kasteel dat Friesland heeft gekend: het Sjaerdaslot. Toen het bouwwerk in later eeuwen werd afgebroken, bleef een niet geheel egaal grasveld over, dat bekend staat onder de naam Sjúkelân. Op dit terrein nu vindt jaarlijks, op de woensdag in de zomerkermis, de meest befaamde kaatspartij van Friesland plaats, de PC. Dit sport-evenement is uitgegroeid tot een fenomeen met een geheel eigen, lastig te omschrijven sfeer ('typisch Fries' is wat al te gemakkelijk).

De dag van de PC is de vijfde woensdag na 30 juni. Hiermee is de cryptische hoofdtitel verklaard van het — overwegend Friestalige — boekwerk dat ter gelegenheid van het honderdvijftigjarig bestaan van het evenement is verschenen. Het begrip PC zelf betekent overigens: Permanente Commissie. Dit acroniem is, zoals meer voorkomt, een eigen leven gaan leiden, waardoor het tegenwoordig niet alleen meer de aanduiding is van de organisatie achter het evenement, maar ook van het evenement zelf.

De 'fiifde woansdei' is een specimen van een gedenkboek, geschreven door verscheidene auteurs en met veel illustraties, maar dan wel een waarin de behandeling van de geschiedenis van de jubilerende organisatie niet is verschrompeld tot een simpele opsomming van feiten. Dat was ook niet de bedoeling van de redactie, die in haar voorwoord meedeelt dat in ieder geval een deel van het werk wetenschappelijk verantwoord is en dat daarin wordt getracht het verschijnsel PC in een brede cultuurhistorische en maatschappelijke context te plaatsen. Overigens is ook dit deel niet geannoteerd; het blijft bij een verantwoording van bronnen en literatuur achter in het boek.

Omdat de notulen van de PC pas vanaf 1910 bewaard zijn gebleven, was over de beginfase van de Franeker kaatspartij altijd al weinig bekend. Hierin brengt dit boek geen verandering. Het belang van het historische gedeelte moet worden gezocht in de behandeling van de twintigste-eeuwse geschiedenis. Hierin wordt, behalve aan de meer sportieve aspecten, die met grote kennis van zaken worden behandeld, ook aandacht besteed aan zaken als de herkomst van zowel de leden van de Permanente Commissie als de deelnemers aan de kaatspartij. De auteur van dit onderdeel (P. Breuker) geeft overigens terecht zelf al aan (70) dat een diepgaander onderzoek van dit aspect, waarin onder meer ook de betekenis van de veranderingen in het boerenbedrijf zouden moeten worden betrokken, de moeite waard zou zijn. Dit blijft dus een desideratum. Verder had ik van de vijf voorzitters van de PC graag meer uitgewerkte biografische schetsen gezien. De meest kleurrijke, de notaris mr. K. Bijlsma, wordt wel treffend getypeerd, maar zijn maatschappelijke en politieke betekenis en geestelijke achtergrond worden slechts terloops aangegeven (hij was niet lid van de Eerste Kamer, zoals hier wordt gezegd, maar van de Tweede Kamer, waar hij in 1938 mr. P. J. Oud opvolgde als fractielid van de Vrijzinnig-Democratische Bond). Overigens geloofde deze langstzittende voorzitter zelf, blijkens een interview met de *Leeuwarder Courant* van 30 juli 1966, dat de kaatssport was ontstaan in de omgeving van Franeker en wel uit het kaatsen met kleine aardappeltjes in de schuren tijdens regenachtig weer, een opvatting die totaal niet strookt met de door Breuker kort samengevatte herkomst van het tot 1700 juist ook door de elite beoefende kaatsspel, waarvan de bakermat wordt gezocht in Picardië.

Op verspreide plaatsen in het boek wordt aandacht geschonken aan de merkwaardige en, zoals blijkt, dikwijls sterk bekritiseerde organisatievorm van de Permanente Commissie: een soort vriendenclub van heren (overigens lange tijd meer middenstanders en aardappelhandelaren dan notabelen), die pas in 1980 in een stichting is omgezet. De beeldvorming van de PC, maar wel beperkt tot de beginfase, wordt besproken in een bijdrage van Y. Kuiper, die ondermeer ingaat op de rol van de elite bij de organisatie van volksfeesten in de periode van overgang van volksspel naar gereguleerde wedstrijdsport. Hier vinden wij nog eens krachtig bevestigd

dat de nu als PC bekend staande Franeker kaatspartij haar bestaan dankt aan een beschavings-offensief van de plaatselijke elite.

O. Vries

L. Nys, e. a., *De zieke natie. Over de medicalisering van de samenleving 1860-1914* (Denken over cultuur VI; Groningen: Historische uitgeverij, 2002, 414 blz., €39,95, ISBN 90 6554 493 3).

In een kleurrijk artikel uit het boek *De zieke natie* analyseert neerlandica Mary Kemperink hoe de hogere klasse werd verbeeld in de Nederlandse en Vlaamse roman van het fin de siècle. De heren en dames van stand werden neergezet als mooi en elegant, concludeert zij, met blanke, tengere handen en een sierlijke bouw. Deze lichamelijke verfijning wees op de innerlijke beschaving van de hogere klasse. Maar die verfijning had een keerzijde: ze lag akelig dicht bij verzwakking. Nervositeit, zedeloosheid en decadent materialisme vormden een bedreiging voor de aristocratie.

De Nederlandstalige roman rond 1900 was duidelijk beïnvloed door het destijds populaire degeneratiedenken, dat het onderwerp vormt van *De zieke natie*. De degeneratietheorie, die rond 1850 vanuit Italië en Frankrijk ontstond binnen de criminologie en psychiatrie, verkondigde dat de kwaliteit van de westerse bevolking ernstig werd bedreigd door het moderne bestaan. Jachtigheid en overmatige hersenactiviteit, het gebruik van drank en opium en de vermeende seksuele losbandigheid leidden ertoe dat mensen lichamelijk en moreel aftakelden. Het proces van verval begon met zenuwachtigheid, drankmisbruik of crimineel gedrag en eindigde in latere generaties met volslagen idiotie, krankzinnigheid of psychopathie. Door deze degeneratie van de bevolking zouden krankzinnigheid en criminaliteit onrustbarend toenemen. De gehele natie was ziek.

Ook in Nederland en België werd het degeneratiedenken gretig opgepikt door een bont gezelschap van cultuurcritici, kunstenaars, historici, economen en politici, zo blijkt uit *De zieke natie*. Het politieke, culturele en wetenschappelijke 'vertoog' raakte doortrokken van medische en biologische metaforiek. Met de concrete invloed van al deze retoriek viel het echter erg mee, stelt hoogleraar Nederlandse geschiedenis Piet de Rooy. Medisch taalgebruik was vooral populair als vorm voor cultuurkritiek. Achtergrond van die cultuurkritiek, zo maken diverse artikelen uit *De zieke natie* duidelijk, was een diepe angst voor maatschappelijke chaos en verandering. Achter de bezorgde verhalen over epidemieën, drankmisbruik en seksuele losbandigheid school de vrees voor opstand van het snel groeiende stedelijke proletariaat.

Door middel van de bundel *De zieke natie* (de weerslag van een congres uit 2000) probeert een groep Leuvense historici het begrip 'medicalisering' nieuw leven in te blazen. Dat duidt op de wijze waarop medische concepten en praktijken, zoals de degeneratietheorie, worden 'uitgebreid naar en toegepast op andere domeinen van het sociale, politieke en culturele leven.' Zo wordt het begrip genuanceerd omschreven door de Amerikaanse historicus Robert Nye, die een boeiende historiografische inleiding schreef voor *De zieke natie*. Nye beschrijft hoe het historische onderzoek naar medicaliseringprocessen vanaf de jaren zestig van de twintigste eeuw opbloeide. Artsen en psychiaters lagen toen zwaar onder vuur. Ze zouden hun patiënten uit winstbejag en gemakzucht volstoppen met pillen, terwijl mildere en eeuwenlang beproefde natuurgeneeswijzen tot kwakzalverij waren bestempeld. Critici als Ronald D. Laing en Michèl Foucault betoogden dat psychiaters mensen die sociaal ongewenst gedrag vertoonden,